értékes hagyatékkal és személyi irattárral gyarapította, melyekhez modern fondjegyzékek készültek. Működése alatt került Belgiumból az Országos Széchényi Könyvtárba az Ómagyar Mária-siralmat tartalmazó nyelvemlékünk, az ún. Löweni Kódex. Windisch Éva nyugdíjasként a „Hungarica kéziratkataszter" című OTKA-program munkálatait vezette.

A könyvtári munka mellett Windisch Éva kezdettől végig folytatott tudományos tevékenységet. Munkássága folyóiratokban vagy önállóan megjelent tanulmányokra, szövegkiadásokra és bibliográfiákra terjed ki.

Tanulmányai első nagy csoportját a 18–19. századi tudománytörténet tárgykörébe vágó munkák alkotják. Sorukból kiemelkedik kandidátusi értekezése, melyet 1971-ben védett meg „Kovachich Márton György, a forráskutató" címen. Ide tartozik utolsó dolgozata is a századforduló értelmiségéről, mely a *Kosáry-emlékkönyv*ben jelent meg 1993 végén. A 17–19. századi magyar irodalom- és sajtótörténet területéről figyelemre legméltóbb az az önálló kiadványa, amely a Közlöny című 1848-as hírlapot dolgozza fel. Jelentősek a magyarországi német nemzetiség 19. századi történetét tárgyaló dolgozatai. Elsősorban módszertani szempontból példaértékűek az Országos Széchényi Könyvtár történetének első évtizedeit feldolgozó tanulmányai és könyvtári érdekű cikkei, melyek kézirattani, fondfeldolgozási, kéziratkataszteri, szakozási és segédkönyvtári kérdésekkel foglalkoznak az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyvében, illetve hazai és külföldi szaklapokban.

Windisch Éva legérettebb és talán legszebb filológiai teljesítménye Kemény János és Bethlen János önéletírásának közzététele, melyeket szinte művészi fokra tökéletesített jegyzetapparátus kísér. A két önéletírás először 1955-ben jelent meg a Magyar Remekírók sorozatában, majd több további kiadást ért meg.

1954 és 1975 között Windisch Éva félévenként, illetve évenként jelentette meg a magyar történettudományi irodalom bibliográfiáját a Századok c. folyóiratban. Ez a munka előtanulmánynak tekinthető ahhoz a nagy vállalkozáshoz, amely a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézetének keretében a magyar irodalomtudomány bibliográfiájának összeállítását tűzte ki célul, s amelynek sorozatszerkesztését – Vargha Kálmán társszerkesztése mellett – Windisch Éva végezte több évtizedes, nagy szakértelmet és körültekintést igénylő, odaadó és példás rendszerességgel. A magyar irodalomtörténet bibliográfiai kézikönyvének rendre megjelenő vaskos kötetei méltán sorolják Windisch Évát a könyvészet tudományának magyar klasszikusai közé.

Karsay Orsolya

Varga József

(1929–1993)

„Adytól – Adyig ívelt ez az élet" – írta két évtizeddel ezelőtt Varga József Lengyel Menyhértről. Azok számára, akik személyesen vagy írásaiból ismerték, ez a mondat most már végérvényesen őrá magára vonatkozik. Akárcsak ugyanennek a cikknek a zárlata: „Meg volt szentelve... ő is, mert Ady Endre hűségében telt el az élete." Igen, mindenki meg van szentelve, akit valamilyen szenvedély, rajongás vagy szolgálat képes kiemelni önmaga mélyeiből, az emberi élettel együttjáró apró nyomorúságok tömkelegéből. Varga Józsefnek az irodalom, s azon belül Ady alakja egyszerre jelentette az egész életét meghatározó rajongó szenvedélyt, és az ügyet, amelyet töretlen hűséggel szolgált.

És ebből a szempontból mellékes, hogy mennyire maradandó az a kép, amelyet a költőről és a századeleji magyar irodalomról hagyott ránk könyveiben. Most, amikor végső búcsút veszünk tőle, mindenekelőtt azt az embert kell felidéznünk, akihez nem volt túlságosan nagyvonalú az élet. Noha csak kevéssé ismertem, biztos vagyok abban, hogy sokat szenvedett; főleg a magánytól, gondolom, hisz nem tartozott azon szerencsések közé, akik számtalan barátot vonzanak magukhoz. Ez a magány oldódhatott valamelyest azok alatt az évtizedek alatt, amelyeket az Irodalomtudományi Intézet falai között töltött. Számtalan jelét adta annak, hogy otthon érezte itt magát. Olyan emberek vették körül, akiket hozzá hasonlóan szenvedélyes érdeklődés fűzött az irodalomhoz, akik tehát értékelni és méltányolni tudták Ady-rajongását, elfogadták irodalomtörténeti munkásságát és számoltak vele. Ez pedig már olyan adomány, amely korántsem jut ki mindenkinek; és azt hiszem, hogy ez a majd három évtized hozott annyi sikerélményt és emberi melegséget Varga József életébe, hogy azt utolsó éveinek sűrüsödő magánya sem tehette semmivé.

Nem a kritikus elmék, hanem a rajongók közé tartozott. Írásaiból akkor árad a legnagyobb és legőszintébb hő és szenvedély, amikor csodálatát és lelkesedését fejezheti ki. Ha vitába bocsátkozott is valakivel, azt inkább mellékesen és szemmel láthatóan nem nagy kedvvel tette. Szemben sokunkkal, egyáltalán nem érdekelték a nagy emberek kicsinységei, a zsenik botladozásai. Tanulmányaiból árad a hála érzése azért, hogy itt lehet ezen a földön, hogy magyar lehet, akinek megadatott, hogy nemzete legszebb szellemi teljesítményeivel foglalkozhassék, s elragadtatását megoszthassa másokkal. Nos, ha van valami amiben példát vehetünk róla, akkor éppen ez az, ez a háládatosság. Mindennapi gondjainkba és keserveinkbe bonyolódottan, túlságosan könnyen és túlságosan gyakran felejtjük el mi irodalmárok, hogy milyen kivételes adománya a sorsnak, nap mint nap nagy szellemekkel társalkodhatni. Varga József tudta ezt; a lángelmék iránti lelkesedés adhatta neki az erőt a boldogtalanság és a magány elviseléséhez. De nemcsak az irodalom, hanem minden nagy emberi teljesítmény ezzel a felemelő elragadtatással töltötte el: olvassuk csak újra az örök városról, Rómáról szóló cikkét, benne a Michelangelo iránti, szinte szerelmes csodálatáról szóló vallomással. „Ezt a minduntalan széthullani, anarchiába zuhanni akaró életet a művészet nemes abroncsa fogta össze" – írja. „Így lett az önmagát a művészetében megvalósító ember legnagyobb alakja az egyetemes emberi kultúrában. Vállalta sorsát."

Talán önmagára is gondolt kissé, amikor ezeket a sorokat írta; hiszen alighanem az ő életét is lépten-nyomon fenyegette a széthullás, az anarchiába zuhanás veszélye. Ezért kapaszkodott a nagy művészek, a vitathatatlan örök szépség megteremtőinek kezébe; számára a művészet, az irodalom léte, s nem utolsósorban az irodalomtörténészi munka jelentette ama összetartó abroncsot. Azt hiszem, az Irodalomtudományi Intézet, melynek nevében búcsúzom Varga Józseftől, joggal tarthatja úgy, hogy otthont és lehetőséget nyújtott ennek az életnek arra, hogy önmagából a legjobbat és a legtöbbet megvalósítsa. Talán némi lelkiismeretfurdalás is él bennünk amiatt, hogy annyira elveszítettük vele a kapcsolatot, hogy egyikünk sem tudta felmérni, mit jelenthetett számára az, hogy tartozott valahová. Most már nem tehetünk egyebet, mint hogy mulasztásunk tudatában őszintén és egyszerűen búcsút veszünk tőle, hívén azt, amit bizonnyal hitt maga is, kedves poétájával szólván: „És mégis-mégis, ha nem is örömest, / Szép megkísértni az élet talányát". Nyugodjon békében.

Angyalosi Gergely